

Љубица Весућ

ORCID 0000-0003-2760-1095

Учитељски факултет Универзитета у Београду

Правопис у настави српског језика (на примеру скраћеница)

1. Увод

Учење, односно, усвајање правописних правила постиже се сталним консултовањем правописних приручника, али ипак најважнију улогу у томе има настава српског језика у основној и средњој школи. Наставне јединице из правописа обрађују се поступно током читавог школовања, а градиво је тако распоређено да се у сваком разреду обнавља оно што је познато и обрађује нешто ново (Наставни програм за српски језик за основну и средњу школу). За потребе овог рада узет је само један сегмент правописне норме, а то су скраћенице. Скраћенице представљају веома важан део комуникације који постаје све популарнији „да би се приликом писања уштедело у простору, а у говору у времену”¹. „Скраћивање речи и израза не обавља се по слободној вољи појединца, већ за то постоје јасна правописна правила, којих би се требало држати, у писменом изражавању”². У пракси се та правила често не поштују. Један од разлога томе може бити и то што је употреба скраћеница са становишта језичког система противречна: иако процес комуникације постаје економичнији, њиховим коришћењем језик се као знаковни систем шири, „усложњава се као код”³. Управо зато, спроведено је ово истраживање у коме ћемо проверити колико добро свршени средњошколци, будући учитељи, познају правила у вези са скраћивањем речи.

Скраћенице у наставној и општој пракси

У току свог школовања, ученици се са скраћеницама први пут сусрећу још у другом разреду основне школе када обрађују скраћенице за мере (корелација са математиком)⁴. У трећем разреду обнављају скраћенице за

¹ Ј. Јерковић, М. Пешикан, М. Пижурица, *Правопис српскога језика*, Нови Сад 2011, с. 144.

² В. Брборић, *Правопис и школа*, Београд 2015, с. 89.

³ Ђ. Оташевић, *Скраћенице у савременом српском језику*, „Научни састанак слависта у Вукове дане”, Београд 2011, 40/1, с. 388.

⁴ cerez.org.rs/dokumenta [посећен 17.06.2019].

мере и проширују своја знања скраћеницама: „бр., уч., стр. и год.”⁵, а у четвртом додају и „скраћенице типа: итд., сл., нпр.”⁶. У старијим разредима скраћенице се не помињу у наставном програму осим као део упутства о проширивању, проверавању, понављању и увежбавању правописних правила која су обрађена у претходним разредима. У средњој школи наставни програм је исто уређен. Скраћенице се као наставна јединица обрађују само у другом разреду. На крају средњошколског образовања сваки ученик требало би да има јасно изграђен систем правописних правила која ће умети да примени, како у познатим, тако и у новим случајевима.

Поједина истраживања (Вељко Брборић 2004; Горан Зељић 2016) показала су да и по завршеном школовању ученици ипак не познају довољно добро правописну норму српског језика. Као што је то случај и са градивом граматике, често се у средњој школи настава правописа запоставља, па се већина ученика ослања на знање из основне школе⁷. Осим тога, настава правописа често је и формализована, што доводи до тога да знања која ученици стичу нису функционална, већ пасивна, па их у писменим задацима, вежбама и писаној комуникацији ретко примењују⁸. „Правописна правила се релативно брзо уче и усвајају без већих тешкоћа, али се навика да им се у пракси удовољи врло споро и тешко развија. Зато је упознавање ученика са правописним нормама само почетак једног врло дугог и истрајног посла који се остварује практичном обуком, односно низом систематских вежбања”⁹. О правописној норми не воде рачуна ни многе телевизијске, новинске, па ни издавачке куће, а још лошија ситуација јавља се у текстовима који се објављују на најразличитијим сајтовима, друштвеним мрежама и сл. Због великог протока информација и брзине њиховог објављивања ретко ко брине о језичкој култури, а самим тим и о поштовању правописне норме, а проблем се додатно усложњава ако имамо у виду и велики број правописних приручника који постоје на тржишту. Чини се да томе додатно иде у прилог и то што се усвајање правописних правила углавном прекида након средње школе. Иако је то добра препорука, већина факултета у оквиру свог програма основних студија нема предмете који се тичу правописа, ни писменог изражавања уопште. Правопис као предмет може се наћи само на филолошким и учитељским факултетима, али, нажалост, и тамо имају статус изборног предмета¹⁰.

⁵ Ibid.

⁶ Ibid.

⁷ В. Брборић, *О српском правопису*, Београд 2016, с. 125.

⁸ С. Чорболоковић, *Јавни натписи са грешкама у настави правописа у основној школи (од 5. до 8. разреда)*, [у:] *Имплементација иновација у образовању и васпитању – изазови и дилеме*, ур. Ј. Милинковић и Б. Требјешанин, Београд 2014, с. 466.

⁹ М. Николић, *Методика наставе српског језика и књижевности*, Београд 2009, с. 770.

¹⁰ О настави правописа на факултетима пише Вељко Брборић у књизи *О српском правопису*.

2. Методолошки оквир истраживања

Циљ истраживања

С обзиром на то да је у данашњем времену употреба скраћеница све учесталија, основни циљ спроведеног истраживања био је да се утврди колико свршени средњошколци и будући учитељи познају и примењују правописна правила у вези са скраћивањем речи.

Задаци истраживања

1. Анализирати скраћенице као наставну јединицу у наставним програмима за основну и средњу школу.
2. Анализирати правописна правила у вези са писањем општих и мерних скраћеница у Правопису српског језика Матице српске.
3. Утврдити у којој мери студенти Учитељског факултета познају скраћенице и правила у вези са њиховим писањем.
4. Утврдити које су најчешће грешке које се јављају и зашто до њих долази.

Методe и узорак истраживања

За потребе истраживања направљена је анкета која је била анонимна, а једино обавезно поље било је година студија. Пред испитаницима се нашло шеснаест општих скраћеница (осам почетних и осам сажетих) и три мерне скраћенице. Захтев је био да испитаници напишу скраћеницу за наведену реч или израз (нпр. и тако даље), при чему је требало написати сва решења која су у складу са правописном нормом, дакле и дублетне (или триплетне) облике. Будући да се говорници српског језика понекад нађу у ситуацији да за поједине скраћенице не знају шта значе¹¹, за ово истраживање су одабрани репрезентативни примери, односно, они за које смо претпоставили да су се испитаници сусрели са њима у свакодневной комуникацији.

У оквиру испитивања нашло се 160 студената, подељених у две групе. У првој, најбројнијој групи (121 студент), нашли су се студенти друге године, а у другој 39 студената четврте године основних студија. Треба напоменути да је већина студената, у обе групе, у првој години основних студија слушала изборни предмет Правопис и књижевнојезичка норма. У тексту прва група испитаника биће означена као Б2 – студенти друге године студија, а друга група Б4 – студенти четврте године.

Ради боље прегледности, резултати истраживања представљени су у два одељка. Подела је извршена на основу врсте скраћеница¹² које су се нашле у оквиру испитивања.

¹¹ В. Половина, *Језичка норма у очима говорника*, „Научни састанак слависта у Вукове дане”, Београд 1995, 24/1, с. 252–253.

¹² Подела скраћеница и називи за различите врсте преузети су из *Правописа српског језика Матице српске*, издање из 2011.

3. Анализа и интерпретација резултата истраживања

Опште (домаће) скраћенице

Опште или домаће скраћенице представљају једну од најбројнијих група скраћеница. „Пишу се малим словима а скраћивање се обележава тачком [али не у свим случајевима]. Читају се по правилу као да су исписане целе речи”¹³. Према начину скраћивања опште скраћенице се деле на почетне и сажете.

Почетне опште скраћенице

Почетне опште скраћенице настају тако што се реч скраћује на почетно слово или на почетну групу гласова (почетна група сугласника, група до другог самогласника и сл.). У оквиру истраживања нашло се осам почетних општих скраћеница за речи: господин, тачка, лице, број, страна, једнина, година, и слично.

Скраћеница за реч господин изазвала је највише проблема у обе групе испитаника. У њеном писању боље су се снашли испитаници из групе Б4: чак 46,1% њих је дало тачан одговор (г.), док су испитаници из групе Б2 били нешто слабији – 39,7% тачно је написало скраћеницу. Други најчешћи одговори су били г-дин (Б4: 23,1%, Б2: 22,3%) и гдин (Б4: 17,9%; Б2: 16,5%). Велики број одговора г-дин/гдин/гдин. може се тумачити аналошки према скраћеницама за речи госпођа (гђа) и госпођица (гђица). Ако њихове скраћенице настају контракцијом, сасвим је логичан избор испитаника да на исти начин скрате и реч господин. Међутим, овакво скраћивање правописна норма не прихвата. Иако неки правописни приручници наводе и скраћеницу гн¹⁴ (опет аналошки према скраћеницама гђа и гђица), она се није нашла међу одговорима. Осим наведених, било је и других одговора, али су они били заступљени са мање од 10 процената¹⁵, те ће бити само побројани: госп., г, госн, гд, господ., г-дин., гос., гсп. Није неуобичајено што се међу одговорима нашао и госн, јер се могу наћи примери за употребу ове „речи”¹⁶, међутим, то није права скраћеница. Овај стилски обележен облик настао је и употребљава се у усменој комуникацији. И у другим истраживањима најлошији резултати јављали су се при скраћивању речи господин¹⁷, што додатно потврђује колико је ова реч проблематична, не само за наше испитанике.

¹³ Ј. Јерковић, М. Пешикан, М. Пижурица, *Правопис српскога језика...*, с. 144.

¹⁴ R. Simić, *Srpskohrvatski pravopis*, Београд 1991, с. 240; Р. Симић, Ж. Станојчић, Б. Остојић, Б. Ћорић и М. Ковачевић, *Правопис српскога језика са речником*, Београд–Никшић 1993, с. 116; Р. Симић, *Правописни приручник српскога књижевног језика*, Београд 1998, с. 85.

¹⁵ Даље у раду, сви одговори који су били заступљени са мање од 10% биће само побројани, без навођења процената. Од овога ће се одступати само у посебним случајевима.

¹⁶ Корпус савременог српског језика бележи 57 примера (www.korpus.matf.ac.bg.rs).

¹⁷ В. Брборић, *Правопис српског језика у наставној пракси*, Београд 2004, с. 167.

Скраћеницу за реч тачка правилно је написала већина испитаника (Б4: 71,8%; Б2: 49,6%). Најмање недоумица имали су испитаници из групе Б4. Други одговори који су се јављали били су: т (Б4: 5,1%; Б2: 12,4%), тач. (Б4: 12,8%; Б2: 10,7%). Нешто мање заступљени били су одговори: т-ка, тч. тач, тчк, тк.¹⁸ Као што се може видети, неки испитаници су се водили другим правилима скраћивања: прво и последње слово/а (т-ка), прво и карактеристично слово (тчк), почетна група слова (тач.), али правописна норма не прихвата ова решења.

Слична ситуација била је и са скраћеницом за реч лице. Већина је дала тачан одговор (л.), а група Б4 је опет била успешнија (Б4: 84,6%; Б2: 72,7%). Други најзаступљенији одговори били су л (Б4: 10,3%; Б2: 14,05%), лц./лц, лиц., л.ц.

Најмање недоумица испитаници су имали при писању скраћеница за речи број – бр. (Б4: 92,3%; Б2: 89,2%) и страна – стр. (Б4: 97,4%; Б2: 89,2%). И остали испитаници су добро написали скраћеницу али нису ставили тачку – бр (Б4: 5,1%; Б2: 10,7%) и стр (Б2: 9,9%). Иако Правопис нуди и скраћеницу с. за реч страна, ниједан испитаник се није определио за њу.

За реч једнина правописна норма нуди двоструко решење једн. и јд¹⁹. Међутим, ниједан испитаник није дао обатачна решења, већ су се опредељивали за једно од њих. Скраћеницу једн. написало је 33,3% испитаника из групе Б4, а 27,3% из групе Б2. За скраћеницу јд. одлучило се 12,8% из групе Б4 и 17,3% из Б2. Најзаступљенији одговор био је јед. (Б4: 30,7%; Б2: 29,7%), а осим њега нашли су се и скраћенице: ј./ј, јд./јд, јдн./јдн, јед, је и јен.

И за реч година правописна норма нуди дублетна решења г. и год. И код овог примера већина испитаника се одлучивала само за један од њих: год. – Б4: 79,5%; Б2: 48,8%; г. – Б4: 12,8%; Б2: 28,1%. Ако се узме у обзир чињеница да скраћеница г. може означавати реч година и реч господин, не чуди што се већина испитаника одлучила за скраћеницу год. Веома мали број испитаника написао је оба решења – Б4: 2,6%; Б2: 11,6%, а осим наведених, могли су се наћи и примери без тачака: год и г.

Најмање проблема испитаници су имали при скраћивању израза и слично. Тачан одговор (и сл.) дало је 97,4% испитаника из групе Б4, а 92,6% из групе Б2. Погрешан одговор је код свих испитаника био исти – исл. До ове грешке могло је доћи аналошки према скраћеници итд.

¹⁸ Неки испитаници су дали посебно занимљив одговор – као скраћеницу за реч тачка наводили су тачку као интерпункцијски знак (.).

¹⁹ Реч једнина скраћује се на два начина: на почетну групу до другог самогласника – једн. и с првим и карактеристичним словом – јд. За потребе рада и једна и друга скраћеница смештене су одељак где се обрађују почетне скраћенице.

Табела 1. Опште почетне скраћенице (број тачних одговора по групама)

Испитивана реч и њена скраћеница	Група Б4		Група Б2	
	број испитаника	(%)	број испитаника	(%)
Господин г.	18/39	46,1	48/121	39,7
Тачка т.	28/39	71,8	60/121	49,6
Лице л.	33/39	84,6	88/121	72,7
Број бр.	36/39	92,3	108/121	89,2
Страна стр.	38/39	97,4	108/121	89,2
Једнина јд./једн.	једн. – 13/39 ј. – 6/39	33,3 15,4	оба 1/121 једн. – 33/121 ј. – 12/121	0,8 27,3 17,3
Година г./год.	оба 1/39 г. – 5/39 год. – 31/39	2,6 12,8 79,5	оба 14/121 г. – 34/121 год. – 59/121	11,6 28,1 48,8
и слично и сл.	38/39	97,4	112/121	92,6

Сажете скраћенице

Сажете скраћенице своде реч на почетно слово (или почетну групу) и карактеристична слова (завршно слово или завршни слог, или почетна слова творбених саставница или она на основу којих се у контексту препознаје реч)²⁰. Могу се писати са тачком, а ако настају сажимањем почетних и завршних слова, тачка изостаје. Истраживањем се испитивало писање скраћеница за следеће речи и изразе: такозвани, магистар, госпођица, на пример, то јест, и тако даље, доктор и госпођа.

Скраћеницу за реч такозвани (тзв.) добро је написала већина испитаника (Б4: 100%; Б2: 97,5%). Код неких су се нашли и одговори попут тз. и тзвн., али је њихов број занемарљиво мали (од укупног броја само три нетачна одговора).

Слична ситуација била је и са скраћеницама за изразе на пример (нпр.), то јест (тј.) и и тако даље (итд.). Тачне одговоре за скраћеницу нпр. дало је 97,4% из групе Б4, а 96,7% из Б2. За скраћеницу тј. стање је следеће: Б4: 97,4% и Б2: 95,9%; а за скраћеницу итд. Б4: 94,9% и Б2: 91,7%. И код ових скраћеница јављали су се погрешни одговори, попут: н. пр., т. ј., и тд., и т. д. Иако Правопис Матице српске (2011) не прихвата наведена решења, постоје приручници у којима се она сматрају правилним или их тумаче као могућност слободног писања скраћеница²¹. Такође, примери н. пр. и и тд. се могу објаснити и анало-

²⁰ Ј. Јерковић, М. Пешикан, М. Пижурца, *Правопис српскога језика...*, с. 145.

²¹ R. Simić, *Srpskohrvatski pravopis...*, с. 246; Р. Симић, *Правописни приручник српскога књижевног језика...*, с. 87; М. Дешић, *Правопис српског језика – приручник за школе*, Београд 1998, с. 111.

гијом према скраћеници и сл. Свакако треба напоменути да овако добар резултат при писању скраћеница тзв., нпр., тј. и итд. није изненађујућ, с обзиром на то да су ове скраћенице веома фреквентне, како у писаном језику, тако и у усменом говору.

Посебно занимљиви примери биле су скраћенице од речи магистар, доктор, госпођа и госпођица. Актуелни правопис српског језика помиње само ове четири скраћенице као примере за скраћивање речи узимањем првог и последњег слова (или групе слова у случају госпођа и госпођица). Иако су фреквентне, при писању ових скраћеница и даље се јављају недоумице, а самим тим и грешке. Скраћеницу др исправно је написало 87,1% из групе Б4, а из групе Б2 66,1%. Остали испитаници су скраћеницу писали са тачком (др.), односно, писали су скраћеницу за реч други.

Скраћеница мр нашла се код 79,5% испитаника из групе Б4 и 27,3% из Б2. Код овог примера грешке су биле разнолике, што не треба да чуди будући да је она мање фреквентна у односу на друге примере. Најчешћа је била мр. (са тачком), па затим маг.²²/маг, м./м и мг/мг. Погрешно наведени примери показују да су и овде испитаници тражили било какав модел скраћивања не би ли испунили захтев: почетно слово (м./м), почетно и карактеристично слово (мг/мг.) и почетна група слова (маг/маг.).

Речи госпођа и госпођица испитаници су мање-више уједначено скраћивали: гђица – Б4: 61,5%; Б2: 42,9%; гђа – Б4: 69,2%; Б2: 49,6%. Од погрешних одговора највише су били заступљени г-ђица (Б4: 38,5%; Б2: 38,8%) и г-ђа (Б4: 30,8%; Б2: 39,6%), а осим њих јављали су се и гђа, гђица. и гђа као скраћеница за реч госпођица. До сличних резултата дошао је у свом истраживању и Вељко Брборић у анкети која је била намењена наставницима српског језика и књижевности. Две трећине испитаника, што се донекле поклапа са групом Б4, дало је тачан одговор, а остали су се опредељивали за неке од следећих могућности: г-ђица, г.-гица, гђ-ца, г-ђа²³.

Табела 2. Опште сажете скраћенице (број тачних одговора по групама)

Испитивана реч и њена скраћеница	Група Б4		Група Б2	
	број испитаника	(%)	број испитаника	(%)
Магистар Мр	31/39	79,5	33/121	27,3
Госпођица Гђица	24/39	61,5	52/121	42,9
на пример нпр.	38/39	97,4	117/121	96,7

²² Иако је мр једина прихватљива скраћеница за реч магистар, на појединим факултетима, нпр. на Фармацеутском факултету Универзитета у Београду, студенти након завршених интегрисаних академских студија имају титулу магистра фармације, која се скраћено пише маг. фарм. (pharmacy.bg.ac.rs).

²³ В. Брборић, *Правопис и школа...*, с. 86.

то јест тј.	38/39	97,4	116/121	95,9
Такозвани тзв.	39/39	100	118/121	97,5
и тако даље итд.	37/39	94,9	111/121	91,7
Доктор Др	34/39	87,1	80/121	66,1
Госпођа Гђа	27/39	69,2	60/121	54,5

Резултати истраживања су показали да, иако наилазе на проблеме при писању скраћеница, већина испитаника, чини се, интуитивно осећа која су то правила скраћивања речи. Најчешћи погрешни одговори показују да постоје три доминантна начина скраћивања код наших испитаника: 1) скраћивање после првог слова; 2) скраћивање на почетно и карактеристично слово; 3) скраћивање на почетну групу слова. Иако су ова правила у складу са правописном нормом, неопходно је истаћи да познавање правила није довољно. Важно је научити када се које правило употребљава. Други проблем који је се јавља при писању скраћеница јесте несигурност у погледу писања тачке. То је веома занимљиво, с обзиром на то да је правописна норма ту врло изричита: све опште скраћенице пишу се са тачком осим оних које се скраћују по принципу прво и последње слово (група слова).

Мерне скраћенице

Мерне скраћенице, као и интернационалне, засноване су на међународно усвојеним терминима и симболима. По правилу, пишу се латиницом јер задржавају изворну графију. Међутим неке од њих се у текстовима опште намене могу писати и ћирилицом. Читају се као да је исписана пуна реч²⁴. Мерне скраћенице писане великим словима преузимају се неизмењене, а остале, писане малим словима, пишу се или изворно или се пресловљавају²⁵. У истраживању нашли су се следећи примери мерних скраћеница: *kg* (килограм) *cm* (центиметар) и *l* (литар).

Ове скраћенице (*kg*, *cm* и *l*) представљају посебну групу скраћеница јер, према правописним правилима, оне имају триплетне облике: *kg/kg/kg.*, *cm/cm/cm.* и *l/l/l.* Триплетни облици постају део правописне норме тек у Правопису из 2011. До тада су у употреби била само два облика – латинична

²⁴ Ј. Јерковић, М. Пешикан, М. Пижурца, *Правопис српскога језика...*, с. 145.

²⁵ Ibid.

и ћирилична варијанта – *kg* и *кг*²⁶. Писање тачке иза мерних скраћеница није било дозвољено²⁷.

Већина испитаника је показала да им ова иновација у правописној норми није позната. Од 160 испитаника, само је њих троје навело сва три облика за све три скраћенице – два испитаника из групе Б4 (5,1%) и један из групе Б2 (0,8%). Иако овакви резултати на први поглед делују лоше, треба рећи да ниједан испитаник није навео погрешну скраћеницу. У свим одговорима налазила се скраћеница коју правописна норма одобрава.

За скраћеницу за реч килограм најфреквентнији одговори су били: *kg* (Б4: 84,6%; Б2: 54,5%), *kg/кг* (Б2: 24%), *кг* (Б4: 10,2%; Б2: 14,9%) и, поред њих, *кг.*, *кг./kg*.

Скоро истоветни резултати били су и за друге две скраћенице. За реч центиметар: *cm* (Б4: 87,1%; Б2: 52,1%), *cm/цм* (Б4: 2,6%; Б2: 28,9%) и *цм* (Б4: 5,1%; Б2: 16,5%). Осим наведених, јављали су се и одговори *цм.* и *cm/цм*.

За реч литар: *l* (Б4: 84,6%; Б2: 54,5%), *l/л* (Б4: 2,6%; Б2: 25,6%) и *л* (Б4: 7,7%; Б2: 14,9%). Као и у претходним случајевима, и овде су се јављала још два одговора – *л.* и *l/л*.

Табела 3. Мерне скраћенице (број тачних одговора по групама)

Испитивана реч и њена скраћеница	Група Б4		Група Б2	
	број испитаника	(%)	број испитаника	(%)
Килограм <i>kg/кг/кг.</i>	2/39	5,1	1/121	0,8
	<i>kg</i> – 33/39	84,6	<i>kg</i> – 66/121	54,5
	<i>кг</i> – 4/39	10,2	<i>кг</i> – 18/121	14,9
			<i>kg/кг</i> – 29/121	24
Центиметар <i>cm/цм/цм.</i>	2/39	5,1	1/121	0,8
	<i>cm</i> – 34/39	87,1	<i>cm</i> – 63/121	52,1
	<i>цм</i> – 2/39	5,1	<i>цм</i> – 20/121	16,5
	<i>cm/цм</i> – 1/39	2,6	<i>cm/цм</i> – 35/121	28,9
Литар <i>l/л/л.</i>	2/39	5,1	1/121	0,8
	<i>l</i> – 33/39	84,6	<i>l</i> – 66/121	54,5
	<i>л</i> – 3/39	7,7	<i>л</i> – 18/121	14,9
	<i>l/л</i> – 1/39	2,6	<i>l/л</i> – 31/121	25,6

Резултати показују да су испитаницима доследно ближе непресловљене, односно, скраћенице писане латиницом, што је вероватно утицај математике. Такође, један број испитаника познаје дублетне облике који су постојали у Правопису из 1993, али већина и даље још није упозната са новом право-

²⁶ Ј. Јерковић, М. Пешикан, М. Пижурца, *Правопис српскога језика*, Нови Сад 1993, с. 298; Ј. Јерковић, М. Пешикан, М. Пижурца, *Правопис српскога језика (школско издање)*, Београд–Нови Сад 2006, с. 110.

²⁷ *Ibid.*; М. Дешић, *Правопис српског језика – приручник за школе...*, с. 112; R. Simić, *Srpskohrvatski pravopis...*, s. 248; Р. Симић, Ж. Станојчић, Б. Остојић, Б. Ђорић и М. Ковачевић, *Правопис српскога језика са речником...*, с. 119; Р. Симић, *Правописни приручник српскога књижевног језика...*, с. 89.

писном нормом, што је веома обесхрабрујуће, опет, ако се има у виду будући позив испитаника, али и чињеница да је нова правописна норма на снази већ неколико година, тачније од 2010.

Закључак

Резултати истраживања показали су да скраћенице, због велике употребе, представљају доста компликован систем. Иако правописна норма нуди правила за њихово писање, чини се да се велики број говорника српског језика тих правила не придржава, најчешће зато што их и не познаје. Највиши проценат тачних одговора нашао се код оних скраћеница које су у комуникацији и најфреквентније, док су код осталих резултати нешто слабији. Када су се сусрели са речима које не скраћују често, испитаници су се користили најразличитијим механизмима која су им се у том тренутку чинила пригодним. Овакав став илуструју примери скраћеница за речи тачка, господин, магистар (12 различитих одговора), госпођица (13 различитих одговора) и сл. Највише различитих одговора давали су испитаници из групе Б2 који су били и најбројнији. Иако су се у анкети нашле скраћенице које су устаљене и општепознате, резултати показују да је проценат тачних одговора, за обе групе, у појединим случајевима испод 50%. У питању су скраћенице за речи: господин и једнина.

Може се запазити и да се већина испитаника у случају дублетних²⁸ и триплетних облика скраћеница опредељивала за један тачан одговор, а мали број њих је наводио оба или сва три. Највише дублетних облика навођено је при писању мерних скраћеница (кг/kg, цм/см и л/l), међутим, правописна норма за њих даје троструко решење: кг/kg/kg., цм/см/см. и л/l/l. Исто тако, иако правописна норма даје недвосмислена правила о употреби тачке при писању скраћеница, резултати показују да је то изазвало недоумице код испитаника. Разлоге за ову појаву можемо тражити на различитим странама: аналошки према другим скраћеницама, аналошки према енглеском правопису, тежња за већом брзином у процесу комуникације, односно изbacивање свега онога (интерпункције, дијакритичких знакова и сл.) што није неопходно за разумевање поруке.

Неопходно је нагласити да је група Б4, коју су чинили студенти четврте године основних студија, према резултатима била успешнија од групе Б2 (студенти друге године). У великом броју примера више од 80% испитаника групе Б4 дало је тачан одговор. Овакви резултати су веома добри, поготову што су у питању студенти који би већ требало да су почели да раде као учитељи. Осим тога, ови резултати показују и да настава правописа на академском нивоу утиче на додатно утврђивање правописне и књижевнојезичке норме, због чега би је требало увести као обавезан предмет, и то не само на наставничким факултетима. Функционална писменост представља важан сегмент укупног образовања сваког академског грађанина, због чега је важно на њој радити.

²⁸ До сличног закључка у свом истраживању, у ком су учествовали наставници српског језика, дошао је и проф. Вељко Брборић (2015).

С друге стране не охрабрује то што су резултати овог истраживања готово једнаки са резултатима претходних сличних (али свеобухватнијих) истраживања (В. Брборић 2004, Г. Зељић 2016). Поједини примери који су се нашли и у једном од наведених истраживања (В. Брборић 2004) показали су подједнако лоше (господин, госпођа, госпођица) или подједнако добре резултате (број, страна, и тако даље, и слично). То показује да проблем писања скраћеница није нов и да већ дуго опстаје и не мења се, а ништа се не може ни променити осим ако се не предузму озбиљни кораци у очувању и поштовању правописне норме, како у настави српског језика, тако и у средствима јавног информисања. Иако је готово парадоксално, може се рећи да правописну норму, иако је усвајамо скоро током целог школовања, готово никад не научимо у потпуности. Због тога је важно да ученике и студенте оспособимо да се, сваки пут када нису сигурни, користе правописним приручницима, али и да се са њима константно ради на усвајању правописне норме, кроз различите задатке, вежбе, пројекте који им могу помоћи да усвоје основе правописа и књижевнојезичке норме, али да то знање не буде пасивно, већ функционално и стално.

Литература

- Simić R., *Srpskohrvatski pravopis*, Београд 1991.
- Брборић В., *О српском правопису*, Београд 2016.
- Брборић В., *Правопис и школа*, Београд 2015.
- Брборић В., *Правопис српског језика у наставној пракси*, Београд 2004.
- Дешић М., *Правопис српског језика – приручник за школе*, Београд 1998.
- Дешић М., *Правопис српског језика: школско издање*, Београд 2015.
- Зељић Г., *Правописна знања будућих учитеља и васпитача*, „Књижевност и језик”, Београд 2016, LXIII/3–4, с. 263–277.
- Јерковић Ј., Пешикан М., Пижурица М., *Правопис српскога језика*, Нови Сад 1993.
- Јерковић Ј., Пешикан М., Пижурица М., *Правопис српскога језика (школско издање)*, Београд–Нови Сад 2006.
- Јерковић Ј., Пешикан М., Пижурица М., *Правопис српскога језика*, Нови Сад 2011.
- Наставни програм српског језика и књижевности за средњу школу*, knjigoljursi.com/2014/06/17 [посећен: 17.06.2019].
- Наставни програми од 1. до 8. разреда основне школе*, cerez.org.rs/dokumenta [посећен: 17.06.2019].
- Николић М., *Методика наставе српског језика и књижевности*, Београд 2009.
- Оташевић Ђ., *Скраћенице у савременом српском језику*, „Научни састанак слависта у Вукове дане”, Београд 2011, 40/1, с. 381–389
- Половина В., *Језичка норма у очима говорника*, „Научни састанак слависта у Вукове дане”, Београд 1995, 24/1, с. 249–254.
- Симић Р., *Правописни приручник српскога књижевног језика*, Београд 1998.
- Симић Р., Станојчић Ж., Остојић Б., Ћорић Б., Ковачевић М., *Правопис српскога језика са речником*, Београд–Никшић 1993.

Чорболоковић С., *Јавни натписи са грешкама у настави правописа у основној школи (од 5. до 8. разреда), [у:] Имплементација иновација у образовању и васпитању – изазови и дилеме*, ур. Ј. Милинковић и Б. Требјешанин, Београд 2014, с. 464–478.

Правопис у настави српског језика (на примеру скраћеница)

Апстракт

Будући да су скраћенице у комуникацији веома фреквентне, циљ рада и истраживања био је да се утврди колико свршени средњошколци познају правописна правила у вези са скраћивањем речи. Испитивање се вршило на основу анкете. У истраживању је учествовало 160 испитаника. Анализиране су скраћенице и у наставним програмима за основну и средњу школу и правописна правила у вези са њиховим писањем у Правопису српскога језика Матице српске. Покушали смо да утврдимо које се грешке јављају, зашто до њих долази и понудимо могућа решења која би утицала на то да оваквих грешака буде све мање.

Кључне речи: правопис, скраћенице, настава српског језика, књижевнојезичка норма

Orthography in Serbian Language Teaching

Abstract

Since using abbreviations in communication is a common phenomenon, the objective of the paper and research was to determine how well high school leavers know the spelling rules concerning word abbreviating. The research was conducted on the basis of a survey. The survey involved 160 respondents. Abbreviations in primary and secondary school curricula were also analyzed as well as the spelling rules related to their writing in the *Serbian Language Orthography* by Matica Srpska. We tried to find out what mistakes appeared, what brought them about and we offered possible solutions to making them fewer. The results of the research show that the abbreviations are a very perplexed part of orthographic system. Although there are very strict rules in literary language norm, it seems that the great number of native speakers don't comply with those rules, mostly because they are not familiar with them. The great percent of correct answers was found in those abbreviations that are the most frequent in everyday communication. Results of the research also show that the orthography teaching on academic level has great impact on knowledge of literary language norm. Therefore, Orthography should be one of the compulsory courses. On the other side, the fact that results of this research are almost the same as the results of the previous similar researches are discouraging. That shows that the problem of writing abbreviations is common. This problem could be solved if we obey literary language norm in Serbian language teaching and in media literacy. In spite of the fact that it's almost paradoxically, we can say that, nonetheless literary language norm is being taught through whole schooling, it is never completely learned. Therefore it is important for students to learn basics of literary language norm and how to use orthographic textbooks by doing different writing exercises, surveys projects etc. It's important that they learn how to use that knowledge properly.

Key words: orthography, abbreviations, the Serbian language teaching, literary language norm

Љубица Весић – ради као асистент на Учитељском факултету у Београду, на предмету Српски језик. Бави се говорном културом српског језика, као и различитим

фонолошким и морфолошким појавама у савременом српском језику, али и тиме како се те језичке појаве уклапају у наставу граматике у школама. Студент је докторских студија на Филолошком факултету у Београду.

ljubica.vesic@uf.bg.ac.rs

Ljubica Vesić – works as an assistant at the Teacher Education Faculty in Belgrade where she teaches course Serbian language. She is interested in speech culture, as in different phonological and morphological phenomena in contemporary Serbian language, and, also, in knowing how those phenomena are implemented in grammar teaching in primary and high schools. She is a student on Doctoral academic studies at Faculty of Philology in Belgrade.